

VAN A NAAR WAAR?

Reorganisatie bij Rijkswaterstaat

Rijkswaterstaat staat voor een ingrijpende organisatie- en cultuurverandering: vijftien koninkrijkjes moeten samensmelten tot één organisatie waarin proces- en klantgerichtheid, in- en externe samenwerking en continue verbetering centraal staan. Sleutelwoorden in de aanpak: een bottom-up benadering, de inzet van blog en boegbeeld om onrust te bezweren en storytelling als middel om mensen mee te krijgen in het veranderingsproces.

DE CASUS

- 185 miljoen euro (17,5%) besparen op de uitvoeringskosten
- kantelen naar een procesgerichte organisatie
- lean werken invoeren
- cultuurverandering bij 9.000 medewerkers
- 450 managers transformeren in dienend leiders volgens de lean-filosofie

FASE 0

Asfalt voorbij

Eigenlijk is verandering voor Rijkswaterstaat al sinds 2004 een constante. 'Als uitvoeringsorganisatie van het ministerie van Infrastructuur en Milieu moeten wij inspelen op een verschuiving in de politieke realiteit en de maatschappelijke behoeften', aldus Valérie Verschuijl, senior communicatieadviseur bij Rijkswaterstaat. 'Het gaat niet alleen meer om bereikbaarheid en veiligheid, maar ook om leefbaarheid en duurzame oplossingen. We moeten zoeken naar het slim benutten van de bestaande ruimte door techniek, ict en samenwerking met ketenpartner.'

FASE 1

Van vijftien bedrijfs- onderdelen naar zeven werkprocessen

In juni 2011 werd het Ondernemingsplan 2015 gepresenteerd als leidraad voor de nieuwe organisatie. Zo wordt de huidige structuur met vijftien bedrijfsonderdelen gekanteld naar een organisatie-inrichting rond de zeven belangrijkste werkprocessen. 'Onze mensen werken straks bijvoorbeeld niet meer bij de dienst Noord-Holland, maar in het werkproces Aanleg en Onderhoud', legt Verschuijl uit. Voorlopig blijft het merendeel van de circa 9.000 medewerkers echter gewoon achter hetzelfde bureau zitten. De gevolgen zijn in eerste instantie voelbaar voor het management. Zij zien per 1 april hun bedrijfsonderdeel en functie opgaan in de nieuwe structuur.

FASE 2

Eén RWS en elke dag beter

Toch wordt ook de werkvloer geconfronteerd met grote veranderingen. Niet alleen de organisatie, maar ook de cultuur moet op de schop: van vijftien koninkrijkjes naar één organisatie waarin proces- en klantgericht gedacht wordt, van alleen gerichtheid op de productie van het eigen organisatieonderdeel naar verbinding binnen en buiten de organisatie en afwachten tot actief verantwoordelijkheid nemen voor continue verbetering.

Financiële taakstelling en reorganisatie

Deze drie doelstellingen zijn ook leidend voor de onvermijdelijke reorganisatie. Want met een financiële taakstelling van 185 miljoen euro ontkomt ook Rijkswaterstaat op termijn niet aan verlies van arbeidsplaatsen, hoewel geprobeerd wordt gedwongen ontslagen te voorkomen.

In juni moest het iconische pand van Rijkswaterstaat aan de A12 worden ontruimd omdat medewerkers het gebouw voelden trillen. Enige symboliek lijkt hieraan niet vreemd. Ook figuurlijk is Rijkswaterstaat sterk in beweging, door een ingrijpende organisatie- en cultuurverandering (zie het rode kader hierboven). Nadat publieksgericht werken al een aantal jaar hoog op de agenda van Rijkswaterstaat stond, is het nu tijd voor een volgende stap: het aanpassen van de organisatiestructuur, waardoor flexibeler kan worden ingespeeld op verschuivingen in de maatschappelijke

RANDVOORWAARDEN
Zo'n ambitieus veranderproject vraagt om een goede organisatie van de communicatie en een aantal randvoorwaarden:

MUST 1:
Eis een strategische positie in het veranderteam

Verschuijl zegt een goede entree te hebben tot de bestuurskamer. 'Je moet zorgen dat je dicht bij het vuur zit.' Zo heeft ze samen met collega Karianne de Voogd zitting in het organisatiebrede regieteam dat de veranderactiviteiten moet stroomlijnen. 'Eerst maakten we daarvan geen onderdeel uit, maar dan ontstaat er ruis op de lijn en weet je onvoldoende wat er speelt.'

MUST 2:
Zorg voor extra ogen en oren

Daarnaast is een Community gevormd van 30 tot 35 communicatieprofessionals uit elk werkproces en organisatieonderdeel. Daarin zijn alle disciplines vertegenwoordigd. 'Zij zijn onze ogen en oren', aldus Verschuijl. 'Zij kunnen de informatiebehoefte en eventuele onrust en onzekerheid van medewerkers en leidinggevenden veel beter inschatten dan wij vanuit onze centrale positie. Bovendien vormt de Community een platform voor het uitwisselen van ervaringen en informatie: zo helpen en versterken de leden van de

vraag en beter kan worden samengewerkt met in- en externe partners. Verandering is een constante geworden, iets waar managers en medewerkers van Rijkswaterstaat erg aan moeten wennen. Terwijl het voortdurend verbeteren van de werkprocessen juist *going concern* moet worden. Welke aanpak volgden senior communicatieadviseur Valérie Verschuijl en haar collega Karianne de Voogd?

COMMUNICATIEKLUIF 1 OMGAAN MET ONZEKERHEID

In de nieuwe organisatiestructuur van Rijkswaterstaat – die per 1 april 2013 ingaat – staan niet langer de regionale diensten, maar de werkprocessen centraal. Omdat de nieuwe manier van werken bottom-up gestalte moet krijgen, is het extra belangrijk om alle medewerkers mee te nemen in het veranderingsproces: wanneer worden welke besluiten genomen en hoe komt de nieuwe structuur – en de indeling van het werk – tot stand? Voor de meeste medewerkers blijft het werk hetzelfde, maar kan de plek binnen de organisatie veranderen. Dat zorgt voor onzekerheid en onrust. Het midden-

management speelt een essentiële rol bij het bespreekbaar maken daarvan, als scharnier tussen top en werkvloer en de informatiestroom daartussen. Zij krijgen als leidinggevenden hulp om die belangrijke taak te vervullen. Een complicerende factor daarbij is echter dat de middenmanagers zelf ook onzeker zijn over hun positie.

OPLOSSING A: TRANSPARANTIE OVER HET VERANDERPROCES

Om mensen mee te krijgen in het veranderingsproces, moeten ze weten waar ze aan toe zijn. 'In het begin was dat best lastig', aldus Verschuijl. 'We konden niet altijd de duidelijkheid geven waaraan men behoefte had: medewerkers wilden weten hoe de toekomstige structuur eruit zou zien en wat hun plek daarin was. Maar in een procesgericht veranderproces komt die informatie pas later naar boven. We hadden het dus vooral over het proces en dat leidde tot kritiek. Het is dan van belang om mensen continu te blijven informeren over de manier van veranderen, ook als dat niet altijd gewaardeerd wordt, en goed uit te leggen waarom je nog niet tegemoet kunt komen aan de informatiebehoefte.'

OPLOSSING B: REGELMAAT EN ACTUALITEIT

Een regelmatige communicatiestroom en een actuele procesplanning vormen dan ook het hart van de communicatie over de nieuwe organisatiestructuur, in combinatie met het bieden van handelingsperspectief. 'Daarmee probeer je medewerkers in ieder geval zoveel mogelijk houvast te bieden', aldus Verschuijl.

OPLOSSING C: WOORDEN GEVEN AAN ONRUST EN ONZEKERHEID

Om de energie in het veranderingsproces te houden, wordt managers en medewerkers een platform geboden om ervaringen te delen via blogs en Yammer. Vervolgens gaat het bestuur via Yammer met hen in gesprek. 'De recentste YamJam opende onze directeur-generaal Jan Hendrik Dronkers bijvoorbeeld met de open vraag: "Hoe gaat het met je? Hoe ervaar je de verandering tot nu toe?"'

OPLOSSING D: DG ALS BOEGBEELD INZETTEN

Voor die berichten van de directeur-generaal worden goed gelezen, stelt Verschuijl. 'Dat is toch de baas. Zo'n boegbeeld heb je nodig tijdens een veranderingsproces.' Is Dronkers als ingenieur van huis wel goed communication material? 'Hij is open, eerlijk en durft de pijn te benoemen. Hij laat zich ook goed door ons adviseren. Zo hebben we verrassingsbezoeken aan de werkvloer georganiseerd voor hem en de andere bestuursleden. Het geeft een goed signaal als het bestuur zelf bedrijfsonderdelen bezoekt, luistert en doorvraagt. Mensen merken daardoor dat ze gehoord worden en het bestuur wordt weer even geconfronteerd met het werk van alledag.'

BOTTLENECK:

Bij sommige medewerkers van Rijkswaterstaat heeft de verandermoeheid toegeslagen. Ze zien de nieuwe organisatiestructuur als de zoveelste verandering en weten dat ze momenteel niet acuut hoeven te vrezen voor hun baan. De aangekondigde bezuinigingen maken het gevoel van urgentie om te ver-

communicatieketen elkaar. Elke communicatieprofessional loopt bij zijn of haar bedrijfs onderdeel tegen dezelfde issues aan.'

MUST 3:
Help communicatieadviseurs om baas tegen te spreken
Communicatieadviseurs moeten de hoofdingenieur-directeuren feedback durven geven. 'Maar het is niet makkelijk om je hoogste baas tegen te spreken', weet Verschuijl. Ook hier doet de hiërarchische cultuur zich voelen. Alle HID's hebben met hun managementteam een communicatietraining gekregen.

'WE HADDEN
HET VOORAL
OVER HET
PROCES EN
DAT LEIDDE
TOT KRITIEK'

anderen overigens wel groter. De financiële taakstelling van 185 miljoen euro helpt mensen om anders naar de organisatie, het werk en de eigen bijdrage daaraan te kijken.

COMMUNICATIEKLUIF 2 DE VERANDERING IS NOOIT AF

Veranderen zit over het algemeen echter niet in de aard van de mens en zeker niet elke dag veranderen. Om de mensen aan de gedachte van continue verbetering te laten wennen, is gestart met KR8, de variant van Rijkswaterstaat op lean werken. Medewerkers worden via sessies met collega's uitgedaagd om te kijken waar verbeteringen mogelijk zijn. Dit alles vraagt een andere aansturing van de organisatie: talent beter benutten door te luisteren naar medemedewerkers en hun meer de ruimte te geven. Go see, ask why and show respect. Die nieuwe leiderschapstijl is zowel voor managers als medewerkers wennen, aldus Verschuijl.

OPLOSSING A: INSPIREREND VERHAAL VERTELLEN

Hoe medewerkers te winnen voor continue

verandering en verbetering? ‘Door een dia-
loog te voeren, mensen te inspireren en te
laten zien wat een andere manier van werken
en een betere samenwerking met je col-
lega’s uit jouw werkproces oplevert’, aldus
Verschuijl. ‘We proberen dat zo persoonlijk
mogelijk te maken door mensen te stimu-
leren om hun eigen verhalen te vertellen
en ervaringen met elkaar te delen. Van het
management tot en met de weginspecteur.’

OPLOSSING B: BETROKKENHEID STIMULEREN VIA IDEEËNMANAGEMENT

Om medewerkers te stimuleren ook uit
zichzelf bij te dragen aan continue verbe-
tering en zo hun eigen verhaal te creëren, is
ideeënmanagement in het leven geroepen.
Medewerkers kunnen ideeën indienen via
hun leidinggevende en een ideeënmakelaar
en krijgen budget en eventueel menskracht
toegewezen om die plannen ook zelf te
realiseren. Zoals de weginspecteur die een
idee indiende voor standaardisering van het
registratiesysteem, waarmee voorkomen
werd dat zeventig gegevens steeds opnieuw
moeten worden ingevoerd. Dat kan weer
een mooi verhaal opleveren, met de bood-
schap dat je binnen je cirkel van invloed

LEERERVARINGEN

Inmiddels kun-
nen Verschuijl en
Nienhuis terugkijken
op de ervaring met
Verkeer & Waterma-
nagement: het eerste
voorbeeld van de in te
voeren procesorgani-
satie, die als een pilot
heeft gefungeerd. Wat
hebben ze geleerd?

**Leerervaring 1:
Doseer en temporiseer**
‘Het duurt langer voor
mensen gewend zijn
aan hun nieuwe plek
dan we dachten’,
aldus Verschuijl. ‘We
moeten dus niet te ver
voor de troepen uitlo-
pen, mensen meer bij
de hand nemen met
onze communicatie.’
En we moeten goed
blijven opletten dat
we geen overdosis
informatie geven; het
gaat erom de balans
te vinden tussen de
informatiebehoefte
van de medewerker
en de dynamiek van
het veranderproces.’

Leerervaring 2: Boegbeeld beter inzetten

Een ander leerpunt
was de rol van DG
Dronkers bij de
communicatie over
de toedeling van
afdelingshoofden.
‘Het leek ons goed
als hij daar zelf een
toelichting op zou ge-
ven’, aldus Verschuijl.
‘Maar achteraf gezien
hebben we hem toen
verkeerd ingezet
als boegbeeld’, vult
Nienhuis aan.
‘We lieten hem het
proces uitleggen,
terwijl zijn kracht juist
ligt in het schetsen
van een wenkend
perspectief.’

moet samenwerken met anderen om je doel
uiteindelijk te bereiken.

OPLOSSING C: LEERTRAJECEN VOOR LEIDINGGEVENDEN

Alle managers van Rijkswaterstaat worden
uitvoerig getraind in ‘dienend leiderschap’:
medewerkers de ruimte geven om hun eigen
expertise in te zetten in het werk. Naast deze
intensieve training, worden de managers
getraind in ‘storytelling’. Maatschap voor
Communicatie, een van de raamcontractan-
tanten van Rijkswaterstaat, levert hierbij
ondersteuning. Op die manier zijn leiding-
gevenden beter in staat om de werkvloer te
inspireren met hun eigen ervaringen met
KR8 en hun medewerkers te laten aanhaken.

OPLOSSING D: CONCRETE VOORBEELDEN LATEN ZIEN

Verschuijl en De Voogd proberen ook in-
zichtelijk te maken dat werken met KR8 het
bedrijf efficiënter en klantgerichter maakt.
‘Wanneer mensen zich bewuster worden van
hun plaats in het proces en de relatie met de
klant en hun eigen verbeterideeën kunnen
uitvoeren, snijdt het mes aan twee kanten:
voor de medewerker wordt het werk leuker
en voor de klant verbetert het product. Dat
laten we zien in de communicatie. Bijvoor-
beeld met blogs, portretten en dialogen op
bijkomsten.’

BOTTLENECK:

Begrippen als ‘verhalen vertellen’ of
‘cultuurverandering’ en ‘leiderschapsstijl’
landen niet makkelijk in een organisatie
van doeners, waar men gewend is aan het
opleveren van projecten binnen tijd, scope

en budget. ‘Er moet productie gedraaid wor-
den, die weg moet áf, licht Verschuijl toe. In
die cultuur is het een uitdaging om orga-
nische en duurzame verandering te laten
ontstaan. ‘Projecten hebben een einddatum,
terwijl cultuurverandering een langdurig
en ongoing proces is. Van de vraag om tien
minuten per dag te reflecteren op hun werk,
krijgen sommige mensen acuut kriebel. Bo-
vendien zijn ze bang dat alle veranderingen
boven op hun huidige werk komen.’ Ook is
de cultuur bij Rijkswaterstaat vrij hiërar-
chisch en taakgericht. Communicatie moet
dus een brug helpen slaan naar begrippen
als dienend leiderschap en lean werken.

COMMUNICATIEKLUIF 3 CENTRAAL OF DECENTRAAL?

Een van de organisatie doelstellingen is
uniform werken: Eén Rijkswaterstaat.
Communicatieprofessionals in den lande
hebben vaak te maken met een verschillende
uitgangssituatie voor het veranderingspro-
ces, ontstaan door de regionale spreiding en
de bestaande decentrale structuur. ‘Som-
mige bedrijfsonderdelen staan fysiek en ook
figuurlijk verder van elkaar af en varen zo
een meer eigen koers’, stelt Eefje Nienhuis,
adviseur bij Maatschap voor Communicatie.

OPLOSSING: RUIMTE VOOR INDIVIDUALITEIT

Er wordt bewust ruimte geschapen voor
een individuele benadering, als men maar
binnen bepaalde kaders blijft. Zo kunnen de
communicatieadviseurs zo goed mogelijk
voldoen aan de behoefte in hun omgeving
en tegelijkertijd aansluiten bij de dynamiek
van het veranderproces.

VALKUILEN

- Je laten meeslepen door de waan van de dag.
- Verzanden in complexiteit en techniek.
- De verkeerde inspanning plegen: alleen middelen in plaats van strategische communicatie.
- Verantwoordelijkheid van communicatie niet afbakenen. Laat je niet verleiden om onderwerpen op te pakken die niet bij je taak horen.
- Geen nee durven zeggen tegen deelproceeseigenaren die je allemaal voor hun eigen karretje willen spannen. Zeg: ‘Dat past nu niet’ als dat nodig is.

‘HET IS EEN
OPGAVE OM
EEN GOEDE
BALANSTE
VINDEN’

BOTTLENECK:

Die vrijheid brengt ook risico’s met zich
mee. Als bedrijfsonderdelen de organisatie-
doelen te veel op hun eigen manier invullen
of vooral zichzelf profileren, druist dat in
tegen de doelstelling Eén Rijkswaterstaat.
‘Het is een opgave om een goede balans te
vinden tussen een centrale aansturing, bij-
voorbeeld een nieuwsbrief, en een decentra-
le invulling van het communicatiebeleid’,
aldus Nienhuis. ‘Met de communicatiecom-
munity hebben we die balans inmiddels
gevonden.’

HET PERSPECTIEF

De commotie rond het trillende gebouw
van Rijkswaterstaat, inclusief de tijdelijke
evacuatie van medewerkers, kwam nog
eens boven op alle veranderingen van orga-
niserende en culturele aard, maar bleek
uiteindelijk goed voor het saam-
horigheidsgevoel. Een ongeplande pilot
voor Eén RWS. Verschuijl: ‘Collega’s in
andere vestigingen zeiden meteen: wij
schikken wel een beetje in, nemen jul-
lie dan Bossche bollen mee? Het toont de
veerkracht van de organisatie. Dat schept
vertrouwen in de toekomst.’

LEERERVARING 1:

‘Het duurt
langer voor
mensen zijn
gewend aan hun
nieuwe plek dan
we dachten’